

Zitierhinweis

Zouhar, Jakub: Rezension über: Ivo Cerman (ed.), Habsburkové 1740–1918. Vznikání občanské společnosti, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, in: Český časopis historický, 2018, 2, S. 569–571, DOI: 10.15463/rec.1737014468

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a–63a UrhG) zulässig.

nástupu těch, které zápasy včerejška neoslovují – snad v souvislosti s celkovým poklesem vlivu tradičních autorit, idejí a ideologií, kdy rozpad starých všeobecně uznávaných myšlenkových vzorců nutně neznamená konstruování nových.

Úvaha nad aktuálními kontexty studia české reformace tak musí končit tam, odkud vyšla – v protestantské společnosti počátku 21. století. Za domácí evangelíky zvedne jejich prapor jen těžko někdo jiný. Českobratrská církev evangelická funguje v rámci presbyterně-synodního zřízení, určující vliv na její podobu, vedení, směřování má náležet samotným věřícím. Pokud je zaujata jinými idejemi, tím spíše se nelze divit, že česká reformace není „in“ pro většinovou společnost. Podobné platí o akademické platformě evangelíků – Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy. Pochybná je ovšem budoucnost protestantské společnosti jako takové. S každým dalším sčítáním se v intervalu deseti let ztrácí polovina evangelické církve a současný počet členů značně poklesl pod počet tolerančních evangelíků na konci 18. století.⁶

Dokladem tohoto vývoje je koneckonců kniha *Evangelíci v rané toleranční době v Čechách a na Moravě*. Obdobný projekt se sítí evangelických nadšenců, hledajících širší rodové kořeny a pokrývajících celé území, kde žili jejich předchůdci, by se v současnosti sotva podařilo uskutečnit. Řada původních tolerančních církevních sborů totiž mezitím zanikla, byla sloučena, případně jejich další život závisí na generaci dnešních sedmdesátníků, osmdesátníků.

Nové, tentokrát již důstojné vydání knihy bude nepochybně tvořit součást knihovny každého vážnějšího zájemce o problematiku reformační historie českých zemí, jakož i církevních dějin doby pozdního osvícenství. Vzhledem k dosaženému stavu poznání si nemůže nárokovat aktuálnost, přesto platí, že využití celé řady zásadních poznatků, které přináší, umožní čtenáři vhlédnout do specifického prostředí významné náboženské minority.

Sixtus Bolom-Kotari

Ivo CERMAN (ed.)

Habsburkové 1740–1918. Vznikání občanské společnosti

Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2016, 831 s., ISBN 978-80-7422-483-6.

Na knihy z Nakladatelství Lidové noviny jsme si již zvykli klást vysoké nároky, ať už po stránce obsahové, výtvarné, nebo typografické. V posledních letech jsme rovněž zaznamenali produkci výpravných kolektivních monografií psaných českými, moravskými i slezskými odborníky, které jsou jakousi typografickou chloubou zmíněného nakladatelství. Nejinak je tomu v případě recenzované kolektivní monografie, která vychází v roce stého výročí úmrtí císaře Františka Josefa I., sepsané pětadvaceti historiky pod vedením Ivo Cermana. Publikace je opravdu výpravná: na křídovém papíře můžeme obdivovat stovky barevných i černobílých reprodukcí, které doprovázejí jednotlivé studie. Snad jen strana 728 s bibliografickými údaji se typograficky odchýlila od jinak vysokého standardu.

6 *Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu* (Český statistický úřad, 2014), <https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/17022014.pdf> (14. 11. 2017).

Monografie je součástí projektu Historického ústavu Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, resp. jeho výzkumného centra „Habsburkové v dějinách českých zemí raného novověku“. Odborná i laická veřejnost už byla upozorněna, že se vlastně jedná o druhý díl souboru, jehož úvodní část nazvaná *Habsburkové 1526–1740: Země Koruny české ve středoevropské monarchii* byla netrpělivě očekávána. Tým odborníků recenzované monografie ovšem není složen pouze z pracovníků Jihočeské univerzity, historici pocházejí z mnoha domácích i zahraničních pracovišť (např. Stefan Newerkla, Martina Niedhammer). Rovněž jejich specializace se různí, jsou mezi nimi historikové politických dějin, kultury, církve, literární i právní historici, ale též specialisté na židovské dějiny a kulturu. Ti všichni se, jak se dočteme na zadní obálce knihy, soustředili „na otázky a problémy, které národní dějepisectví dosud nechávalo bez povšimnutí“.

Každý odborník na raný novověk ví, že snaha rekonstruovat úsilí českého obyvatelstva o spravedlivou společnost v 18. a 19. století vyžaduje velkou metodologickou zručnost, aby se prolomila hradba stereotypů, předsudků a chtěných i náhodných nedorozumění, které provázejí studium této epochy českých dějin. Slovy hlavního editora knihy: je třeba „mnohdy sáhnout do neprobádaných oblastí a ptát se po časových i příčinných souvislostech tam, kde starší dějepisectví nic nehledalo“ (s. 808). A tady vidím velké klady, ale i slabiny recenzované publikace. Jednotlivým autorům nelze upřít erudici ani snahu přiblížit se i poučenému čtenářstvu, avšak koncepce knihy bude po mém soudu vyhovovat spíše odborné veřejnosti, která v řadě analytických studií nalezne pro sebe nejeden kýžený podnět.

Laický čtenář bude naproti tomu do značné míry překvapen, bude v textu patrně postrádat více „Habsburků“, starší generace též více ekonomických ukazatelů.¹ Pochopit nové, nebál bych se použít zprofanované slovo angažované pojetí (srov. s. 20, poslední odstavec) této epochy vyžaduje od čtenáře velkou zkušenost s četbou historických (příp. politologických) prací, a to nejen populárně-naučných, nýbrž i akademických. Zkrátka ne každý čtenář této skvostně vypravené knihy bude z tohoto přístupu nadšen. Méně poučený uživatel v ní patrně pro sebe nenalezne mnoho podnětného, snad kromě bohaté obrazové dokumentace (reprodukce maleb, dobových fotografií a tiskovin, plánků měst i bitev, ukázky soudobého výtvarného umění a architektury). Kdo zná blíže dílo I. Cermana,² není ovšem překvapen důrazem na multietnicitu a multilingvnost českých zemí vymezeného období. Vždyť byly součástí mnohonárodnostní říše. Nediví se ani místy provokujícímu slohu vyprávění, tím méně mnoha odlehlým skutečnostem, které se před čtenářem objeví často bez upozornění. Na druhou stranu je trochu škoda, že se autoři ještě více nesoustředili na monarchii za hranicemi českých zemí.

Kniha totiž nevypráví příběh úplného života všech společenských vrstev ve vymezeném časovém úseku. Je to zřejmé již z úvodu I. Cermana (s. 7–20), kde se čtenář

1 Srov. např. s publikací Josef PETRÁŘ a kol., *Počátky českého národního obrození. Společnost a kultura v 70. až 90. letech 18. století*, Praha 1990, která se ovšem připravovala ještě před přelomovým rokem 1989.

2 Z poslední doby srov. např. Ivo CERMÁN, *Aufklärung oder Illuminismus? Die Enzyklopädie des Grafen Franz Josef Thun*, Stuttgart 2015; Ivo CERMÁN – Diego LUCCI – Susan REYNOLDS (ed.), *Casanova. Enlightenment philosopher*, Oxford 2016.

dozvídá, že v centru pozornosti autorského kolektivu „nestojí panovníci, ale proces vznikání občanské společnosti“ (s. 10), tedy příběh osvobození poddaných (kteří nejsou v žádném případě idealizováni), pravidla pro koordinaci sociálního života i nástroje pro jejich prosazení (tj. právo a média). V knize je též věnována velká pozornost náboženství, protože „v minulosti lidé trvali na tom, že společnost nelze udržet“ bez jeho pomoci. Celým textem se proto vinou tři příběhy, které mají podle hlavního editora ve svém souhrnu držet pohromadě lidskou společnost: příběh práva, příběh vzniku veřejné sféry a příběh vývoje náboženství a církve. Autoři nicméně nezapomněli ani na vliv válek na poddané a později na občanskou společnost jako celek, aby tak ještě více vyzdvihli svoji premisu o počátcích klíčových institucí současné politické kultury, které prý sahají už do doby vlády domu habsbursko-lotrinského.

K novému přístupu autorů (trochu s povzdechem se chce říci *stále novému*) patří sledování všech skupin poddaných českých zemí, tedy nejen těch česky a německy mluvících, ale i Židů (s. 125–141, 339–353, 651–665) a Cikánů (s. 201–207, 667–671); samozřejmostí je pak zkoumání tzv. ženské otázky (s. 691–705), evangelických církví (s. 183–199, 321–337) nebo vídeňského poddílů na „českém národním probuzení“ (s. 109–123). Velký prostor tudíž autoři věnovali i různým podobám antisemitismu, rasismu, sociálním i národnostním předsudkům, tedy tématům v současné české společnosti nadále poměrně kontroverzním. Z moderní látky najdeme v publikaci zejména korunovace jakožto akty plné mnohovýznamové symboliky. Kniha je koncipována chronologicky a sleduje svá témata napříč celým vymezeným obdobím. Více prostoru je v textu věnováno době od roku 1848, která se kryje s panováním císaře Františka Josefa I. Sevřené analytické studie nejsou popisné, ale problémové, vtahují čtenáře do myšlenkového světa autorů textů, a tím přispívají ke zvýšení kultury historického myšlení naší doby. Tento aspekt pokládám osobně za nejprínosnější hodnotu celého díla.

Poněkud zvláštně je v knize řešena bibliografie. Je rozdělena na oddíl „Bibliografické eseje“ (s. 723–775) zachycující literaturu k jednotlivým studiím a na oddíl „Výběrová bibliografie“ (s. 776–782), jakýsi celkový přehled literatury řazený abecedně. Hledání konkrétního titulu je proto dosti ztěženo, navíc mnohé tituly se opakují. Přestože se jedná o výběr literatury, některé práce mi v knize chybějí. Tak například ke studii o T. G. Masarykovi postrádám odkaz na knihy Marie L. Neudorfllové,³ u studií literárněhistorických některé práce Aleše Hamana⁴ nebo Václava Velčovského.⁵

Přes uvedené výhrady jsem přesvědčen, že vystoupení „nové generace historiků“, kteří se snažili „usmířit Čechy s vytěsňeným obdobím jejich minulosti“ (zadní obálka), se povedlo a mělo smysl. Souhlasím s názorem autorů knihy, že „naše diskontinuitní vidění této epochy je deformováno národním pojetím dějin, které nás nutilo vidět moderní české dějiny jako sérii katastrof a nových začátků“.

Jakub Zouhar

3 Za všechny: Marie L. NEUDORFLOVÁ, *T. G. Masaryk – politický myslitel*, Praha 2011; TÁŽ, *Masaryk – demokrat: od České otázky k ženskému hnutí a Nové Evropě*, Praha 2016. V knize přitom jsou odkazy vročené r. 2016.

4 Aleš HAMAN, *Trvání v proměně. Česká literatura devatenáctého století*, Praha 2010. Jiné autorovy studie jsou však v knize uvedeny.

5 Václav VELČOVSKÝ, *Nesoužití. Česko-německá jazyková politika 18.–20. století*, Praha 2014.